

Bergen Byarkiv - 25 år som byens hukommelse.

Av byarkivar Arne Skivenes.

*Gjennom en revne i veggen
ser jeg i undring
stjernehimmelen folde seg ut
ved natt ...*

Dette haikudiktet av Issa er for meg en av de beste beskrivelser av ”arkivopplevelsen”: når du finner akkurat *det* dokumentet som setter alt på plass, og den store sammenhengen åpenbarer seg. Det er også et beskjedent håp at denne lille artikkelen kan være et kikkhull som kan bringe leserne i kontakt med hele den stjernehimmelen som rommes av Bergen Byarkiv.

25 år er ingen alder for en arkivinstitusjon, og tallet signaliserer at Bergen var svært sent ute med å etablere en faglig arkivtjeneste. Selv om ”Arkivsaken” dukket opp fra tid til annen adskillig tidligere – for eksempel i 1792 da Stadsporten ble tatt i bruk som arkivlokale, eller i 1869 da Bergensposten i en serie artikler fremhevet behovet for et byarkiv – drøyd det helt til 1975 før et muggsoppangrep i det gamle kemnerarkivet forårsaket en Arkivkomite til å utrede og sikre byens arkiver. Dette arbeidet resulterte i at Formannskapet 14.mars 1979 ansatte Arne Skivenes, en nyutdannet og skjeggete historiker med sleng i fløyelsbuksene, som byens første byarkivar.

Komiteen var seg bevisst at den ville ha et ”byarkiv” og ikke et ”kommunearkiv”. Den ville ha et arkiv for hele byen, ikke bare for kommunal bruk. Dette innebærer formidling av kildematerialet til et bredt publikum, ikke bare til kommunale saksbehandlere, og det innebærer at byarkivet også skal ta ansvar for privat arkivtilfang, fra bedrifter, organisasjoner og enkeltpersoner, og ikke bare fra kommunens organer.

Men en ting er målsettinger og ønsker, en annen er de harde prioriteringer som oppgaver og begrensede ressurser setter. Det var klart at den altoverskyggende oppgaven i den innledende fasen ble å sikre en lang rekke gamle arkiver som var hensatt i fuktige kjellere, på brannfarlige loft, i ulåste skap og bøttekott langs trafikkerte korridorer. Et tidlig estimat anslo at det var produsert ca. 11.000 hyllemeter med arkiver i Bergen kommune og de tidligere sammenslutningskommunene frem til 1972. I stor grad ble det oppbevaringsforholdene som dikterte prioriteringen. Kjeller etter kjeller ble tømt, og sakene samlet i det nyinnredete magasinet i det daværende Sentrum Folkets Hus.

Fra en celle i det gamle rådhuset hentet vi Bergen Formannskaps gamle arkiv. I kjelleren i Magistratsbygningen sto sentraladministrasjonens arkiver, som måtte gasses med blåsyre mot insektangrep. (Da formannskapet fikk bevilgningssaken om dette til behandling, ble en møllarve - et utsøkt eksemplar på over 2 cm av arten *Hoffmanophila pseudopretella Stainton* – på sprit – lagt ved som ”utrykt bilag”). Men det store løftet de første årene var å hente tilbake det såkalte Stadsportarkivet som hadde vært deponert på Statsarkivet siden tidlig 70-tall. Dette materialet er kjernen i Bergens eldste arkiver, og dekker perioden fra bybrannen i 1702 til tidlig 1900-tall. Dette materialet ble i all hovedsak nyordnet, ompakket og konserverert. I løpet av disse første årene lærte vi mer om utgassing mot sopp- og insektskader enn vi satte pris på.

Jeg skriver ”vi”, men de første par årene var jeg alene om dette. I 1982 kom to stillinger til. Ellers ble 80-tallet på byarkivet preget av horder med ”rettedøler” – eller personer på sysselsettingstiltak. En kan få mye nyttig arbeid gjort gjennom prosjekter – og det fikk vi også – men etter en stund blir det merkbart at den kunnskapen som skulle blitt oppmagasinert i egen stab gjennom ordnings- og katalogiseringsarbeid i stor grad forsvant ut døren når tiltaksperioden var over. Dette er en skjebne vi deler med store deler av landets kulturliv, prosjektmakeriet i kulturnorge har definitivt to sider. Ut over 90-tallet økte staben sakte, og byarkivet teller i dag 14 stillinger. Men tar vi i betraktning vår arkivmengde på 16.000 hyllemeter og ser hen til våre kollegaer ellers i Europa, burde vi vært det doble.

Det var ikke meningen at lokalene i Allehelgensgt skulle være permanente: bare 10 år her, til permanente lokaler er på plass, sa man i 1979. Siden 1982 har mange ulike alternativer for nytt byarkiv vært lansert: Stendafjellet, Hansas administrasjonsbygning (da avisene dømte dette ”Hansaslottet” var den muligheten politisk død), Mindemyren, Nonneseterkvartalet. Men nå er vi ved målet. Vi starter innflytting til moderne arkivlokaler i Hansas tidligere fjellanlegg på Kalfaret sommeren 2004, og kommer til å bruke ett år på å få alt med oss. Mens vi arbeidet med permanente løsninger, sprenget behovet seg på for stadige utvidelser av det midlertidige. De siste årene har vi håndtert over 12 ulike midlertidige lokaler, med de problemer det fører med seg mht oversikt, effektiv arbeidsgang og ikke minst i fremhentning av saker for publikum. Det skal bli godt å få alt på ett sted!

Men et byarkiv skal ikke bare ta vare på ”gamle saker”. Det skal også utvikle metoder, lære opp og veilede kommunens arkivpersonale. Siden 1982 har det vært holdt mange arkivkurs i Bergen kommune og det er utviklet metoder som i dag er toneangivende i arkivmiljøet i Norge. Midt på 80-tallet introduserte vi modeller for arkivplanlegging og arkivordning som i dag er vanlig standard, og konsepter for periodisering av arkiver som i dag er nedfelt i nasjonale forskrifter. Tidlig på 90-tallet – som ledd i rådmann Bjarne Jensens visjoner – introduserte vi målsettingen om at Bergen kommune skulle ha ett, felles elektronisk post-, arkiv- og saksbehandlingssystem, som ble virkeliggjort noen år senere. I kulturbyåret samlet vi 7 europeiske byer til arkivformidlingsprosjektet ”Evidence! Europe reflected in Archives”.

Målsettingen om å være hele byens arkiv innebærer en stor aktivitet på privatarkivfeltet. Vi fikk tidlig ordninger for sikring av arkivene etter byens arkitekter, fagbevegelse og bedrifter. En utfordring om å skaffe også ekstern finansiering av dette arbeidet ledet i 1987 til opprettelse av stiftelsen Lokalhistorisk Arkiv i Bergen, der det meste av slikt arbeid i dag kanaliseres. Over 120 bedrifter og organisasjoner står nå bak denne ordningen, som har bidratt til å sikre over 4000 hyllemeter arkivsaker fra privat virksomhet i Bergen.

Hensikten med å bevare arkiver er at de skal kunne brukes, og byarkivets materiale har vært mye etterspurt, både av forskere og saksbehandlere, men fremfor alt av byens borgere. Hos oss er den praktiske bruken mer fremtredende enn den forskningsmessige. I motsetning til Statsarkivene, der noen få prosent av materialet (kirkebøker, panteregistre, etc) står for 90% av bruken, er det en stor bredde i bruken av byarkivets materiale: byggesaker, farskap, vitnemålsprotokoller, barnevernsaker, pasientjournaler, tannlegekort, foto osv. Betjeningen vår må beherske et stort antall fagfelt. For å hjelpe publikum til å lokalisere og bruke alle disse kildene bygger vi nå opp en nettbasert veiledningstjeneste. Du finner den på www.oppslagsverket.no.

Selv om mye ennå er ugjort, mener jeg det er ikke ubegrunnet å føle en viss stolthet over det som Byarkivet som institusjon har utrettet disse 25 årene. Noen valg har vært omstridt, men

grunnstammen i byens arkivtilfang er nå sikret. Vi har flyttet noen faglige merkesteiner. Vi er blitt lagt merke til, både nasjonalt og internasjonalt, ikke minst da Lepraarkivene i Bergen kom på Unescos Memory of the World-liste.

Vi runder jubileet med å flytte inn i nye lokaler, og runder dermed samtidig vår første milepæl. Dette skal legge grunnlag for et sterkere fokus på dagens brukere av arkiver og på utviklingen av dagens arkiver. For oss kommer ikke elektronikken i stedet for papiret, den kommer i tillegg. Så, samtidig som vi skal videreutvikle nettbaserte arkivtjenester og sikre dagens elektroniske informasjon for ettertiden, skal vi fremdeles beherske 1700-tallets skrift, mål og vekt, 1800-tallets journaler og 1900-tallets bokholderisystemer. Vi må stå med ett bein i fortiden og ett i fremtiden. Mer enn det meste er arkiv en aktivitet *i tiden*.